

נגיעות מפרשת השבוע בראשית שבת מברכים ר"ת חשון

ושוב סיימנו בשעה טובה את ספר דברים... משה, גדול מנהיגי ישראל טרם מותו מזהיר את עם ישראל מללכת באותה הדרך שהם הולכים בה ומהעיסוק בתלונות במקום בעשיה (ושוב הם יחזרו אל הדרך הזו מפעם לפעם) ושוב אנו חוזרים לבראשית ולומדים שההיסטוריה חוזרת על עצמה. אנו מקבלים הנחיות ואזהרות מבורא עולם וממשיכים במחזוריות קבועה. הקב"ה יצר עולם חדש, טהור, מלא בכל טוב. חז"ל מפליגים בסיפורי שבח על תענוגות גן עדן "היה רבי יהודה אומר: אדם הראשון מסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין. הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו" (מרגלית הים, תורת חיים) יכול להיות לנו כאן גן עדן ניתנה לנו זכות בחירה האדם יוצר ובונה דברים מופלאים ובאותה עת הורס משמיד ופוגע בכל חלקה. הרב זקס מדבר על שני סיפורים מהפרשה. אדם וחווה וקין והבל שני סיפורים של חוסר אמונה וכישלון צורב. אדם וחווה קיבלו גן עדן הכל כלול למעט איסור אחד שבוודאי ניתן לחיות איתו אולם הם נכשלו בזאת וכמו בפוליטקה הם מסירים אחריות ומטילים אותה על אחרים. אדם מאשים את חווה. חווה מאשימה את הנחש התוצאה היא שהם וכל הדורות מאז נענשים קשות על אותו חטא קדמון. הסיפור השני טרגי וחמור אף יותר. ריב וקנאה מיותרת בין שני אחים מוביל לרצח הראשון. קין אינו נוטל אחריות. בתחילה הוא משקר שאיננו יודע היכן הוא "וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי, הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי." לא מובנת לו אחריותו המוסרית, מדובר בראשית העולם והחברה. הוא לא חי בגן עדן אלא בעולם של עבודה קשה והישרדות ומבחינתו על הדרך נפגעים אנשים. התורה מלמדת על כשל אישי כשל מוסרי וחשיבות נטילת האחריות. בתחילת ספר שמות אנו לומדים על מקרה הפוך הריגה מסיבות אחרות. משה רואה התעללות "וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי, מִכָּה אִישׁ-עִבְרִי" ואינו מהסס ופועל "וַיִּכּוּן פָּה נָכָה, וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ; וַיִּפֶּה, אֶת-הַמִּצְרִי, וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל." משה חי ב"גן עדן" בבית פרעה כמובן שאינו במאבק הישרדות והוא מסכן את עצמו ואת מעמדו להציל אדם זר, כנראה לעיני עדים כפי שאנו לומדים שני פסוקים לאחר מכן כשמזכירים לו את האירוע שחשבנו שהיה ללא עדים ועל כן מתפרש הפסוק "וַיִּכּוּן פָּה נָכָה, וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ" בדרך שונה. משה ראה שאין איש, אין אדם המוכן להתערב. לעיתים יש אירועים מזעזעים הנעשים לעיני קהל רב ואין איש מתערב ואין נוטל אחריות להציל. כל אחד מחכה לראשון שיעשה מעשה. המצרי המתעלל היה ביתרון ברור, נוגש חמוש כנגד עבד נרצה, משה עושה מעשה אמיץ מגלה מנהיגות ואחריות ופועל נגד מעשה העוולה. משה אינו מוכן להעלים עין או לחכות שאחרים יפעלו. כשמנתחים בדיעבד מקרים כאלו הרי שיש המאשימים אחרים שלא פעלו, יש שמתלוננים ויש את עושי המעשה לתקן את העוול אלו הם האנשים שמחוללים שינויים בעולם מצילי חיים ועושים את חיינו טובים יותר. רבות מהדעות מבוססות על השלמה עם המצב. יש אלימות, סבל עוני וכאב בעולם כי זו דרכו של עולם או של האל. לדעת הרב זקס היהדות היא דת של מחאה והיא מונצחת בתורה. סיפורי האבות מלמדים שהם לא השלימו עם עוול. הם מחו והתעמתו בזהירות עם ה'. אברהם פונה אל ה' "הֲאֵף תִּסָּפֶה, צָדִיק עִם-רָשָׁע ... תִּלְלֶה לְךָ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה, לְהַמִּית צָדִיק עִם-רָשָׁע, וְהָיָה כְּצָדִיק, כְּרָשָׁע; תִּלְלֶה לְךָ הַשֹּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט." משה מתלונן "... לָמָּה הִרְעַמְתָּה לְעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה, שְׁלַחְתָּנִי כְּשֹׂאֵדָם וְחֹוֹה חֲטָאוֹ, ה' קרא לאדם "אֲפֹכָה?" ר' שניאור זלמן מלאדי, האדמו"ר הראשון של חב"ד, לימד שקריאה זו לא הופנתה רק לבני האדם הראשונים. היא מהדהדת בכל דור. אלוהים נתן לנו חירות, אבל עם החירות באה אחריות. אלוהים מלמד אותנו מה עלינו לעשות, אבל הוא אינו עושה זאת במקומנו. ה' פועל באמצעותנו. קולו הוא הקול האומר לנו, כפי שאמר לקין בטרם קם על אחיו להרגו, שבכוחנו לעמוד בפני הרוע שבתוכנו ובפני הרוע שסביבנו חיים של אחריות הם חיים שיש בהם אחר. אדם אחר, אנשים אחרים, וגם האחר הגדול שלנו, אלוהים עצמו. הוא קורא לנו לעשות שימוש בחירות שנתן לנו ולקרב ככל האפשר את המצוי אל הרצוי, את העולם הזה אל העולם הראוי. לנו זכות הבחירה בקולו של מי נשמע: בקול החשק, כפי שעשו אדם וחווה? בקול הכעס, כפי שעשה קין? או בקול אלוהים, הקורא לנו לעשות את העולם הזה לעולם צודק ויפה יותר? החיים שאנו בוחרים לחיות הם התשובה שאנו נותנים לשאלה הזו.

שבת שלום וחודש טוב ומבורך.

שלר איתן

לעילוי נשמת אבי, מורי ורבי אברהם חנן בן נתן ואטל ז"ל